

OBSERVAȚII ASUPRA CERAMICII DINTR-UN COMPLEX AL CULTURII HAMANGIA DE LA MEDGIDIA, PUNCTUL „COCOAȘE” *

de PUIU HAȘOTTI

În anul 1979, lucrări de interes obșteșc au dus la săparea unui șanț pentru instalarea unei conducte, ocazie cu care s-a atins marginea unui complex arheologic, de unde, prin executarea unei mici casete, s-au recuperat materiale ce aparțin culturii Hamangia. Casetă a avut rolul de a feri respectivul complex de distrugerea ce ar fi intervenit în urma lucrărilor de interes obșteșc. În anul 1983, s-a efectuat o secțiune de 25 × 2 m, situată chiar lângă caseta din 1979, iar în anul 1984, alte patru secțiuni. Secțiunea din 1983 (S 1), împreună cu caseta, au permis surprinderea întregului complex.

Așezarea se află la circa 2,5 km NE de gara orașului Medgidia. Este o așezare deschisă, relativ întinsă, situată pe o pantă foarte lină cu înclinația spre sud și sud-sud-est. S-a identificat un singur strat arheologic. Datorită caracterului foarte risipit al așezării, acest strat este destul de subțire (maximum 40 cm) și de sărac; în multe puncte el chiar dispare cu totul.

Cele mai numeroase și interesante materiale s-au descoperit în groapa (g 1) din S 1, care se continua și în sonajul din 1979. Ea era de formă ovală, cu diametrul lung de 4 m și avea adâncimea de 1,05 m, având un caracter ritual. În partea ei de nord predominau obiectele arheologice, iar în cea de sud, oasele de animale, în special de bovine; s-au descoperit și scoici de apă dulce. Limita dinspre est — sud-est a gropii era mărginită de un „perete” de pământ deschis la culoare și steril din punct de vedere arheologic, care avea 0,40 — 0,50 m lățime și 0,50 — 0,60 m grosime. Dincolo de el, tot spre nord — nord-vest de groapă, la aceeași adâncime cu partea superioară a ei și a „peretelui”, pe o suprafață de circa 15 m², erau risipite multe oase de animale, dintre care cele de bovine erau predominante. De partea cealaltă a gropii, spre sud — sud-est de ea, stratul arheologic, după ce se continuă 0,50 m, dispare brusc.

Apreciem că groapa avea un caracter ritual pe baza următoarelor considerente: marea aglomerare a materialului arheologic, dimensiunile sale mari, asocierea gropii cu „platformă” de oase, numeroasele și variatele obiecte descoperite în ea, între care numeroase statuete, fragmentare și întregibile, predominarea oaselor de bovine, lipsa unor resturi de vatră.

* Așezarea a fost identificată de Eugen Mihail, care a participat la sonajul efectuat în anul 1979.

În cadrul culturii Hamangia, gropi rituale s-au mai găsit la Baia-Golovița¹, Ceamurlia de Jos² și Lînanu³. Este de remarcat faptul că, în toate aceste complexe rituale, predomină sau sînt în exclusivitate, oasele de bovine. Dacă avem în vedere faptul că în Anatolia, unde se află zona de origine a culturii Hamangia, dar mai ales la Çatal Hüyük⁴, a existat un puternic cult al taurului, credem că ar fi posibil ca aceste gropi rituale din cadrul culturii Hamangia să reprezinte dovezi de continuitate și descendență a unor idei magico-religioase anatoliene.

În cele ce urmează, nu vom prezenta și descoperirile din anul 1984, întrucît ele sînt mai puțin numeroase și nu modifică aspectul general al elementelor așezării, ci ne vom opri numai asupra descoperirilor din groapa rituală, punînd un accent deosebit asupra ceramicii⁵, care, și în acest caz, ne oferă cele mai prețioase elemente de sincronism și încadrare cronologică.

În groapă s-au descoperit următoarele unelte : două frecătoare aproximativ ovale, un topor din granit cenușiu, o dălțiță din gresie verzui-maronie, 60 unelte de silex, în rîndul cărora predomină gratoarele amenajate pe așchii mici și lamelele, două împungătoare fragmentare de os, o spatulă de os, și cîteva plantatoare de mici dimensiuni, de corn.

Plastica este reprezentată de figurine de lut, întregibile sau fragmentare, o figurină plată de gresie verzuie și alta dintr-o rocă moale. Remarcăm faptul că toate piesele reprezintă divinitatea feminină „în picioare” și că, în general, plastica de aici are unele trăsături specifice.

Din rîndul altor descoperiri mai amintim : două obiecte (unul de calcar albicios, celălalt de marmură gălbuie), care au forma unor jumătăți de elipse și se pare că aveau un caracter ritual, întrucît obiecte asemănătoare s-au găsit în cîteva morminte de la Cernavoda⁶ ; un pandantiv din colț de mistreț ; un inel fragmentar de os ; o scoică perforată și o mărgea din ceramică, amîndouă făcînd parte din coliere.

Dacă toate descoperirile sus menționate pun mai puțin în lumină anumite aspecte cronologice și sincronisme ale culturii Hamangia, ceramica ridică o serie de noi probleme din acest punct de vedere. La o analiză amănunțită, ceramica de la Medgidia „Cocoșe” se împarte în trei grupe : ceramica de uz comun, care la rîndul ei se subdivide în patru subgrupe, ceramica decorată cu benzi de triunghiuri excizate și încrustate cu alb și ceramica fină.

1 CERAMICA DE UZ COMUN

Reprezintă circa 70 % din totalul ceramicii și este de o destul de mare varietate, în privința calității pastei, a formelor și a modalităților de decor.

1 a. *Ceramică grosieră de uz comun* (fig. 1, fig. 2/1). Este cea mai numeroasă din cadrul grupei 1 a. S-au descoperit doar fragmente, care lasă

¹ D. Berciu, *Cultura Hamangia*, I, București, 1966, p. 240 ; El. Lăzurcă, *Peuce*, 8, 1980, p. 9-10.

² D. Berciu, *op. cit.*, p. 146-147.

³ D. Galbenu, *Materiale*, 9, 1970, p. 78.

⁴ J. Mellaart, *Anatolian Studies*, 9, 1970, p. 78 și urm.

⁵ O prezentare succintă a săpăturii și a tuturor materialelor, am făcut-o în *Materiale*, Alba Iulia, 1984, sub tipar. Asupra plasticii am insistat mai mult cu ocazia unui articol care cuprinde mai multe descoperiri și considerații generale, în *Pontica* 18, sub tipar.

⁶ D. Berciu, *op. cit.* p. 82.

să se întrevadă vase de mari dimensiuni. Pasta a fost neuniform arsă, dar pereții au o duritate destul de mare. Ca degresant, s-au folosit cioburi pisate și nisip cu pietricele. La marea majoritate, zona de sub buză a fost lustruită, prin aplicarea unui slip castaniu, creîndu-se astfel impresia unei buze individualizate. Două fragmente, după ce au fost decorate cu barbotină, au fost acoperite cu un strat de lut fin, dar neingrijit dispus. La subgrupa 1a, barbotina este omniprezentă, ea fiind dispusă în virci oblice, paralele, sau mai rar în zig-zag. Când s-a renunțat la virci, s-a recurs la incizii oblice, foarte variate ca lățime și adîncime. Partea inferioară a vaselor este precumpănitor decorată cu incizii neregulate (fig. 1/4, 8). Unele fragmente, pe linia de contact dintre slipul castaniu și corpul propriu-zis, au incizii scurte, orizontale, sau excizii neregulate (fig. 1/14), tot pentru a se accentua individualizarea buzei. Un fragment are pe fund o impresiune de rogojină, iar un altul (fig. 1/3) are pe corp două „metope” — una din incizii adînci, iar cealaltă din virci fine. Majoritatea fragmentelor au partea interioară bine netezită și apoi lustruită, pentru a se obține impermeabilitatea necesară.

Cele mai numeroase sînt vasele cu pereții arcuți pe 2/3 din înălțime, pornind de la buză și drepti la partea inferioară. Mai rare sînt fragmentele de vase bitronconice sau de vase cu gît cilindric, scurt, drept sau evazat, și cu corpul globular sau piriform (fig. 1/1). Menționăm și profilul unui vas cu formă tronconică la partea inferioară, căruia după ce s-a spart, i s-a făcut, prin șlefuire, o nouă buză (fig. 2/1). Procedeele a mai fost întîlnit și la un vas descoperit întîmplător la Grădina ⁷ (jud. Constanța). Un fragment are un brîu alveolar foarte primitiv (fig. 2/1), decor care apare și în alte așezări Hamangia ⁸ și este frecvent în așezări ale culturii Dudești din faza I (Malul Roșu), dar mai ales din faza II (Fundeni), după periodizarea lui Eug. Comșa ⁹. De fapt, subgrupa 1a are destule analogii cu forme și decoruri din ceramica culturii Dudești ¹⁰. În privința barbotinei, care, în sine, nu are valențe cronologice, sînt o serie de diferențe între aceea din așezarea noastră și cea din cultura Dudești. Astfel, la ceramica de la Medgidia „Cocoase” ca de altfel la toată ceramica grosieră a culturii Hamangia, nu apare decorul realizat cu unghia, care în cultura Dudești reprezintă o moștenire Starčevo-Criș ¹¹.

Față de ceramica de același fel din alte așezări Hamangia, aceea de la Medgidia „Cocoase”, pe lângă o serie de aspecte comune — unele forme și modalități de aplicare a barbotinei —, are un element caracteristic, anume inciziile mici, orizontale, plasate pe linia de contact dintre zona lustruită și barbotină. Acest decor ne trimite încă o dată spre analogii cu cultura Dudești ¹² (fazele I și II). Lustruirea vaselor în interior este un alt element comun celor două culturi. Mai remarcăm faptul că ceramica din subgrupa 1a are mai multe asemănări cu ceramica grosieră din fazele I și II ale culturii Dudești, decît cu aceea din fazele III și IV ale acestei culturi.

⁷ N. Harlucă, *Pontica*, 4, 1971, p. 250, fig. 1/4.

⁸ D. Berciu, *op. cit.*, p. 195; P. Ilașotti, *Pontica*, 13, 1980, p. 205 fig. 24, p. 206.

⁹ Eug. Comșa, *PZ*, 43, 1971, 2, fig. 3/1—3, fig. 16.

¹⁰ Idem, *Materiale*, 5, 1957, p. 93, p. 94 fig. 3; M. Nica, *Dacia*, N. S., 20, 1976, p. 78—79.

¹¹ *Ibidem*, p. 80 și urm., Eug. Comșa, *PZ*, 43, 1972, 2, fig. 16, p. 20.

¹² M. Nica, *op. cit.*, p. 78—80.

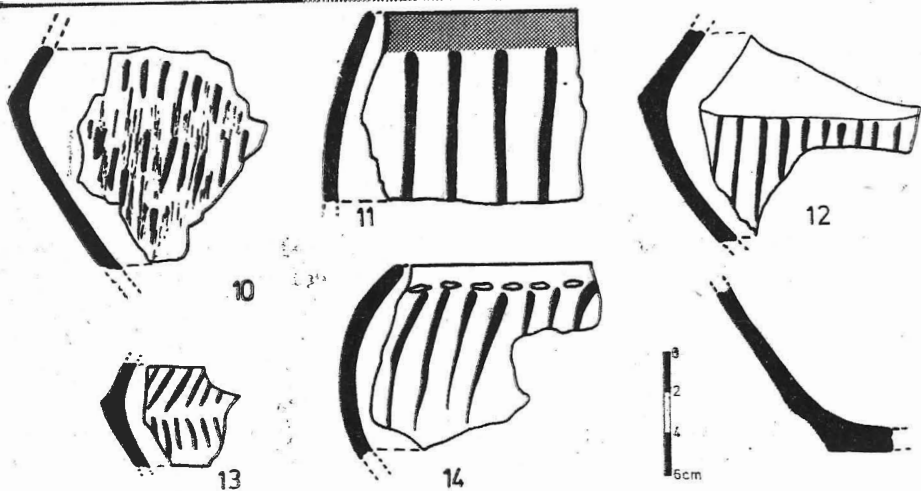
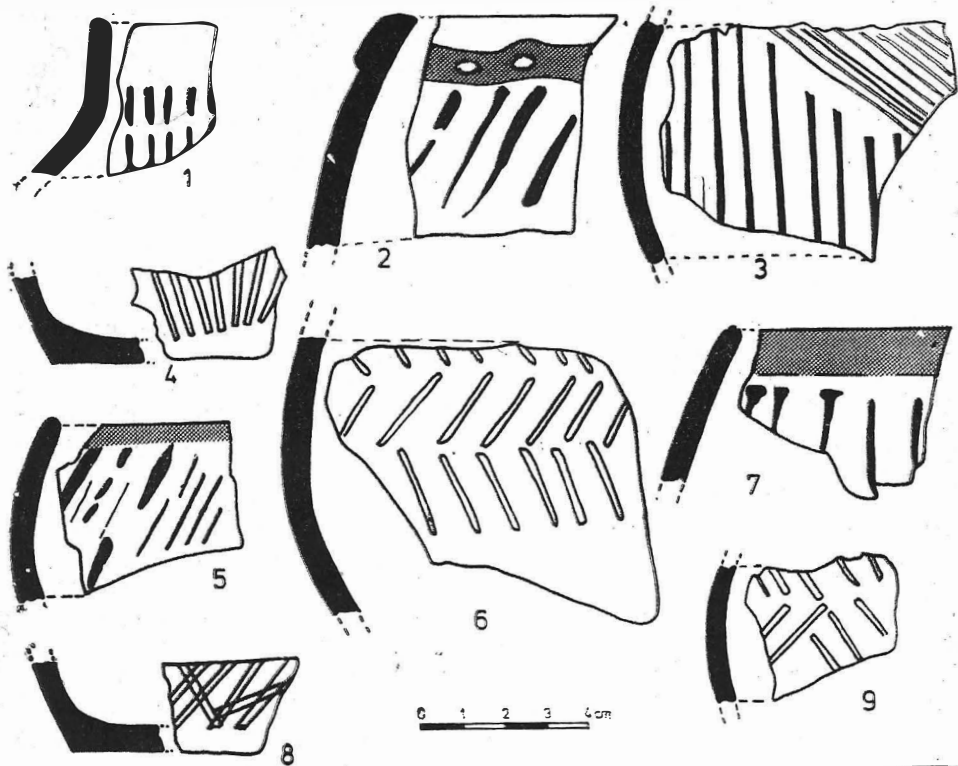

Fig. 1. Ceramică grosieră de uz comun.

În cadrul culturii Vinča, cele mai numeroase analogii le găsim în faza A¹³ (A 1, A 2 și mai ales A 3¹⁴ — după periodizarea lui Gh. Lazarovici

¹³ Gh. Lazarovici, *Neoliticul Banatului*, Cluj-Napoca, 1979, p. 106—115, Pl. XIII—XV.

¹⁴ *Ibidem*, p. 113—115, p. 110 fig. 10 coloanele a și c; Pl. XV.

vici). De exemplu, la Gornea¹⁵ găsim următoarele elemente comune: oala globulară cu sau fără gît individualizat, briul alveolar, organizarea barbotinei, inciziile pe corp, inciziile orizontale sub buză.

1b. *Ceramica de uz comun acoperită cu slip castaniu* (fig. 2/3, 4). Poate și datorită cercetărilor sumare, subgrupa 1b este reprezentată doar de câteva fragmente. În fazele Golovița¹⁶ și Ceamura de Jos¹⁷, această specie ceramică va fi destul de numeroasă. Pasta este neingrijită și, destul de des, neuniform arsă. Pentru a se înlătura porozitatea și alte defecțiuni de ardere și modelare, vasele au fost acoperite cu un strat de slip fin, atât la exterior cît și în interior.

În privința formelor, amintim înainte de toate vasele cu corpul piriform și gît cilindric cu buză evazată, dar fără o curbură exterioară la partea inferioară a gitului, ca la câteva exemplare din alte așezări datate în faza Golovița¹⁸. Forma bitronconică este reprezentată de un singur fragment.

1c. *Ceramica superioară de uz comun* (fig. 2/5—16, fig. 3/1—5) este destul de numeroasă dar totuși mai puțin reprezentată decît grupa 1a. Pasta este mai bine aleasă și preparată și uniform arsă. Ca degresant s-a folosit nisip mai bun și cioburi mărunț pisate.

Formele și decorurile sînt în genere aceleași ca la subgrupa 1a. Cele mai numeroase sînt oalele cu pereții arcuiți. Există și forme — vasul borcan cu buza individualizată prin îngroșare (fig. 2/5, 6) sau printr-o ușoară evazare (fig. 2/14) — și ornamente — creștături pe buză (fig. 2/14, 3/4, 6) cu incizii fine și virci subțiri de barbotină sub ele, specifice acestui complex. O mențiune aparte merită fragmentul de la un vas globular, cu gîtul scurt, cilindric, avînd pe umăr un decor meandric, foarte fin incizat (fig. 3/1).

Pentru ceramica subgrupeii 1c, care, ca decor, are destul de frecvent excizii pe sau sub buză, găsim bune analogii în culturile Dudești I¹⁹ (unde există vase aproape identice), Karanovo II²⁰, Karanovo III²¹ și Vinča A²² (cu continuare în Vinča B1²³). Pentru Vinča A3²⁴, constatăm modalități aproape identice de aplicare a barbotinei și de executare peste ea, cu un instrument bont, a unor incizii late. Vase asemănătoare subgrupeii 1c, atât ca forme, cît și ca decoruri, apar însă și în cultura Boian-faza Bolintineanu (de exemplu la Aldeni²⁵), punîndu-se astfel problema dacă nu cumva la geneza acestei culturi nu a stat, ca element meridional, pe lingă cultura Dudești, și cultura Hamangia. Această întrebare la care se pare că trebuie să dăm un răspuns afirmativ, se va pune eu mai multă acuitate mai jos, cu prilejul prezentării ceramicii din grupele 2 și 3.

¹⁵ Idem, *Gornea*, Reșița, 1977, p. 58—59.

¹⁶ D. Berciu, *op. cit.*, p. 246; P. Hașotti, *op. cit.*, p. 205 fig. 23, p. 207.

¹⁷ D. Berciu, *op. cit.*, p. 193 fig. 97/2—5; P. Hașotti, *Materiale*, Vaslui, 1982, sub tipar.

¹⁸ D. Berciu, *op. cit.*, p. 261 fig. 156/1; P. Hașotti, *Pontica*, 13, 1980, p. 205 fig. 23;

R. Lungu, *SCIVA*, 33, 1982, 1, p. 13—15.

¹⁹ Eug. Comșa, *SCIV*, 20, 1969, 4, p. 568; M. Nica, *op. cit.*, p. 79 și urm.; Idem, *Historica*, 2, 1971, p. 11 fig. 1/8—10.

²⁰ A se vedea M. Nica, *Dacia*, N.S., 20, 1976, p. 78—80, unde este o discuție mai amplă cu indicarea mai multor situri din nordul Bulgariei.

²¹ G. I. Georgiev, în *L'Europe à la fin de l'âge de la pierre*, Praga, 1961, pl. 10/1; 11/1.

²² Eug. Comșa, *op. cit.* p. 257; Idem, *Dacia*, N.S. 13, 1969, p. 28, fig. 14/1—10; Gh. Lazarovici, *Neoliticul Banatului*, p. 110 fig. 10 colcana a/1, pl. XIV H/1, 20, pl. XV G/21, 37, 38, pl. XIII C/13—17; Idem, *Gornea*, p. 55—61; Idem, *ActaMN*, 8, 1971, p. 409—413.

²³ Idem, *Neoliticul Banatului*, pl. XVI G/11—17 etc.

²⁴ *Ibidem*, pl. XV A.

²⁵ Gh. Ștefan, Eug. Comșa, *Materiale*, 3, 1957, p. 58 fig. 3/3.

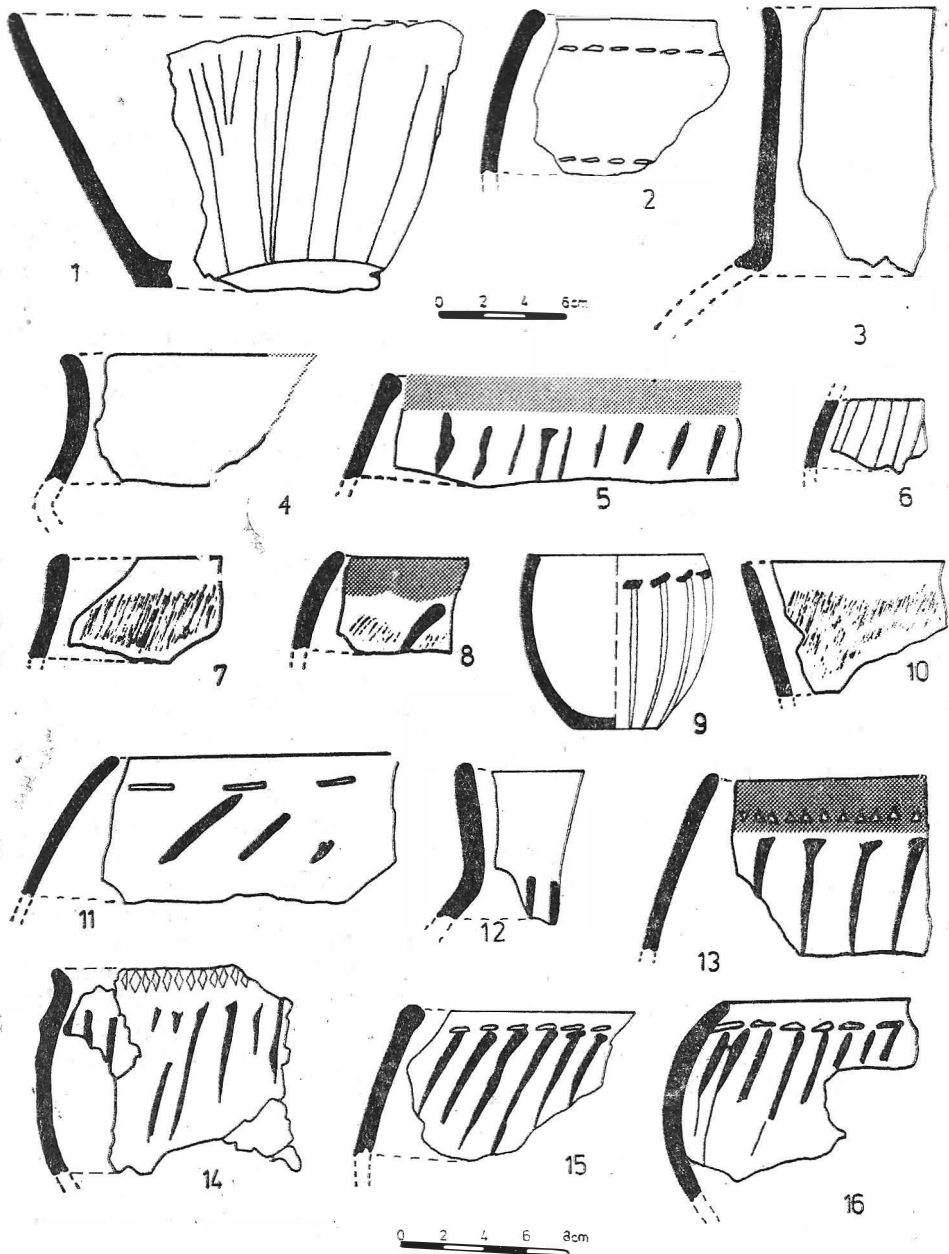

Fig. 2. 1—2 ceramică grosieră de uz comun ; 3—4 ceramică de uz comun acoperită cu slip ; 5—16 ceramică superioară de uz comun.

Despre asemănarea ceramicii decorate cu barbotină din cadrul culturilor Vinča, Dudești și Hamangia, a amintit în trecut și prof. D. Berciu ²⁶. Cîteva fragmente ceramice descoperite la Cernavoda ²⁷, pentru care

²⁶ D. Berciu, *op. cit.* p. 21—22.

²⁷ *Ibidem*, p. 20 fig. 8/4, 6, 7, p. 21 fig. 9/4.

nu avem precizări stratigrafice, și un vas de la Baia ²⁸ sînt identice, în ciuda faptului că sînt probabil posteroare ceramicii din subgrupa 1c din așezarea noastră.

1d. *Ceramica grosieră a vaselor de mici dimensiuni* (fig. 3/7—11). Vasele și fragmentele puțin numeroase ale acestei subgrupe sînt de mici dimensiuni ($\bar{H} = 4-5$ cm), probabil replici ale vaselor de lemn și poate de piatră. Avînd în vedere dimensiunile lor mici, pereții sînt exagerat de groși, în primul rînd pentru că pasta nu este de prea bună calitate. Totuși arderea este uniformă. Forma predominantă este aceea tronconică cu pereții drepți sau puțin arcuiți. Unele vase au un slip lustruit, iar pe pereții celor decorate, se întilnește cite o dată barbotină fină sub formă de virci (fig. 3/11); alteori au excizii sub buză (fig. 3/9). Unul dintre vase este o replică a celor de dimensiuni mai mari, care au sub buză incizii, iar mai jos, virci oblice, paralele și subțiri. Tot în subgrupa 1d, încadrăm și fragmentul de la un vas ceva mai mare (fig. 3/8), de formă globulară, cu două șiruri de excizii neregulate, neglijente, sub care se află aplicat un buton rotund, urmat de o rețea de incizii oblice, adînci.

Prin forma și aspectul lor general, vasele acestei subgrupe individualizează o categorie ceramică aparte în cadrul culturii Hamangia. Vase de mici dimensiuni s-au descoperit și la Baia-Golovița ²⁹ (aici sînt însă forme mai evoluate — profil bitronconic în formă de „S” alungit) și unul la Cernavoda ³⁰.

În cadrul culturilor Vința A ³¹ și Dudești I B ³², găsim exemplare identice, situație ce ne obligă să postulăm, încă o dată, o datare timpurie a complexului de la Medgidia „Cocoșe”.

Observații mai numeroase și mai interesante se pot face în urma analizei ceramicii din grupele 2 și 3.

2. *Ceramica neagră decorată cu benzi de triunghiuri excizate* (fig. 3/12—18, 4/1, 2, 11). Cu toate că este grupa cea mai puțin reprezentată, ea are o importanță deosebită pentru datarea relativă a complexului ritual. În genere, pasta este de bună calitate. Ca degresant s-au folosit nisipul cu bobul mare dar fără pietricele și cioburi mărunt pisate. Unele fragmente sînt dintr-o pastă mai puțin îngrijită, dar prezintă același decor. Arderea este bună; în spărtură, cioburile au o culoare ce variază de la cenușiu închis la negru. Excizia, reprezentată de triunghiuri mici, de diferite forme, umplute cu o materie făinoasă, albă (cretă?), s-a făcut după ce, în prealabil, vasele au fost acoperite cu un strat de slip negru (pe unele fragmente nu s-a mai păstrat), lustruit.

Fragmentele ceramice provin de la vase de dimensiuni mici și medii, de formă globulară, mai rar bitronconică, iar altele, de la vase cu gît cilindric (fig. 3/18). S-a descoperit și un picior aproape întreg (fig. 4/1), plin în interior, de la o cupă — formă care, de fapt, ca și celelalte, este de certă

²⁸ El. Lăzarcă. *op. cit.*, p. 27, pl. 15/1, pl. 16/4.

²⁹ D. Berciu. *op. cit.*, p. 263 fig. 158/3, 4; p. 264 fig. 155/1.

³⁰ *Ibidem*, p. 24 fig. 14/3 și Inv. 4053 din colecțiile Muzeului de istorie națională și arheologie Constanța.

³¹ Gh. Lazarovici. *op. cit.*, pl. XIII D/14, 15, pl. XIV D/28, pl. XV B/21—24, E/14; *Idem*, *Cornea*, pl. XLIX/1; L/2.

³² M. Nica, *op. cit.*, p. 79 fig. 4/3, 11.

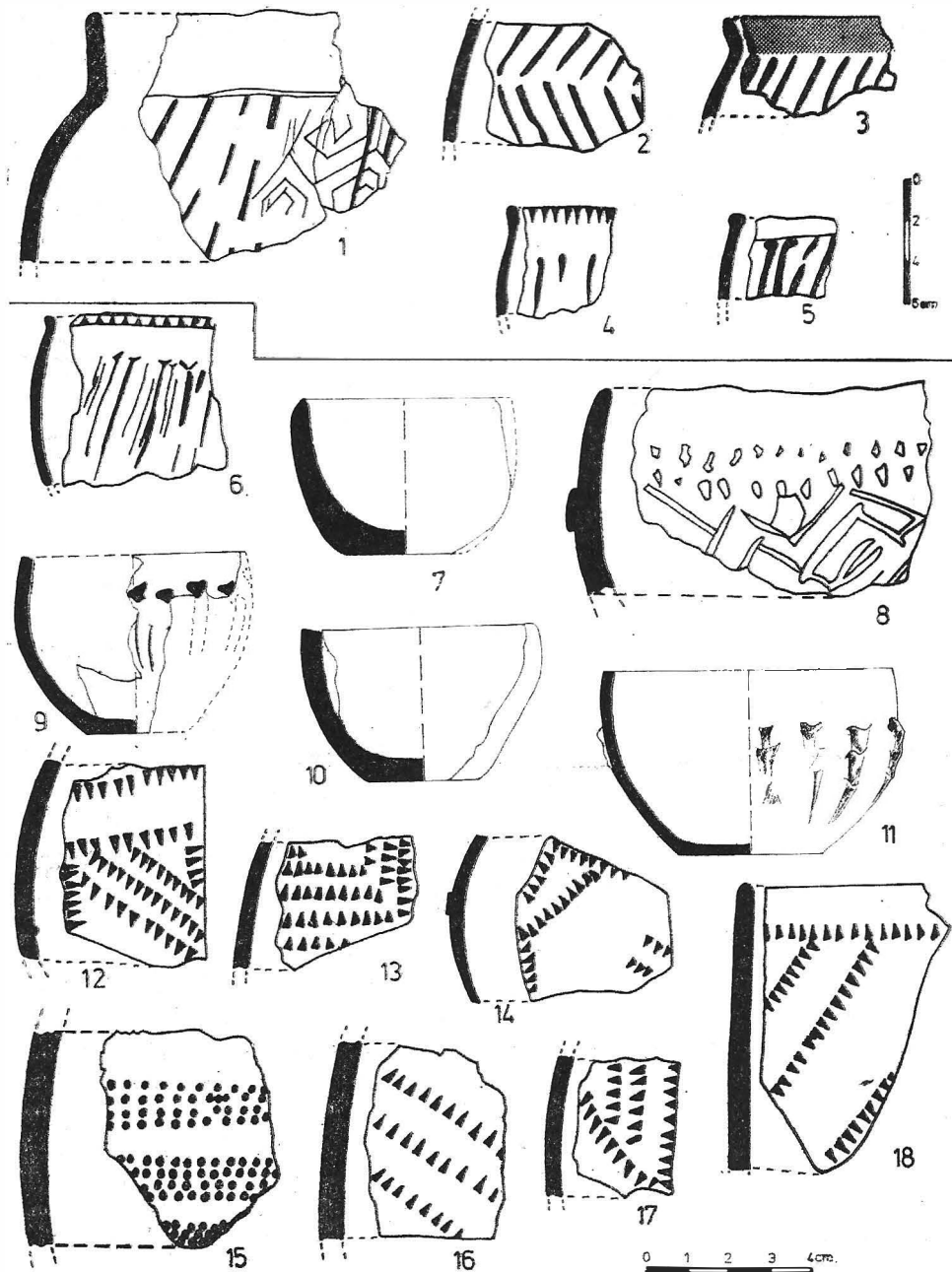

Fig. 3. 1–6 ceramică superioară de uz comun ; 7–11 Ceramică grosieră a vaselor de mici dimensiuni ; 12–18 ceramică neagră decorată cu benzi de triunghiuri excizate.

tradiție sudică. Exciziile triunghiulare, umplute cu pastă albă sînt dispuse în șiruri paralele și formează benzi ce se unesc în unghiuri. Uneori aceste benzi sînt mărginite de o linie de triunghiuri excizate. Un fragment este cu totul deosebit prin exciziile sale rotunde, dispuse în benzi de cîte patru

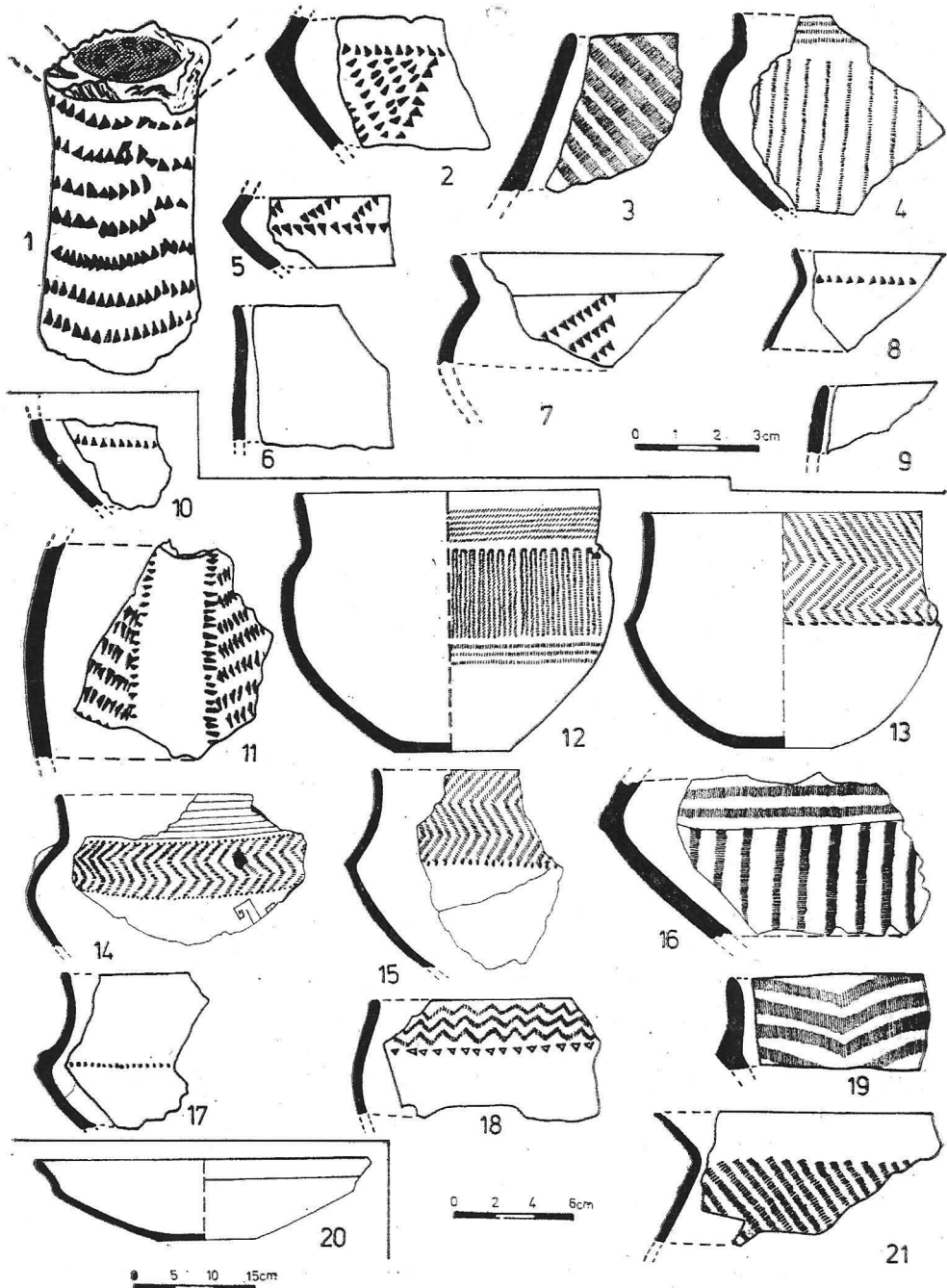

Fig. 4. 1, 2, 11 ceramică neagră decorată cu benzi de triunghiuri excizate; 3–10, 12–21 ceramică fină.

linii (fig. 3/15). Acest fragment prezintă asemănări cu materiale Karanovo II ³³, Vinča A (mai ales A3 ³⁴ — după periodizarea lui Gh. Lazarovici) și Dudești ³⁵. Unele benzi au o ușoară formă spiralică.

Excizia triunghiulară, incrustată cu alb, apare pe tot parcursul evoluției culturii Hamangia ³⁶, dar la Medgidia „Cocoase” ea este de o acurateță mai mare și se întâlnește la vase modelate dintr-o pastă mai bună decît în celelalte așezări. Asupra acestei ceramici, remarcăm faptul că la Medgidia-Satu Nou (faza Golovița) ea este mai frecventă decît la Tirgușor „Urs”, așezare care este mai tirzie (faza Ceamurlia de Jos). În privința exciziei, există de asemenea ușoare diferențe între faze, ea fiind mai adîncă și în general formînd un decor mai variat și bogat în așezările mai timpurii ³⁷. Acest procedeu decorativ, cu puternice ascendențe sudice, îl întîlnim și în cadrul culturii Boian-Bolintineanu ³⁸, unde, spre deosebire de cultura Hamangia, exciziile triunghiulare, pe lingă benzi drepte, sînt dispuse și în spirale ³⁹ —, element decorativ mai evoluat. Este deci foarte posibil ca la geneza ceramicii incrustate din cadrul culturii Boian-Bolintineanu să stea, pe lingă cultura Dudești, și cultura Hamangia.

Excizia triunghiulară a grupei 2 nu trebuie confundată cu cea din cadrul ceramicii fine, de care diferă atît ca dimensiuni, cît și ca modalitate de dispunere.

3. *Ceramica fină* (fig. 4/2—10, 12—21). Importanța acestei grupe este deosebită, întrucît ea ne oferă cele mai multe și precise analogii pentru precizarea unor sincronisme și descendențe.

Pasta din care au fost modelate vasele este bine și uniform arsă, fapt datorită cărui, în spărtură, vasele au o culoare cenușie, uniformă. Ca degresant s-a folosit nisipul fin. Pereții vaselor sînt subțiri, îngroșîndu-se puțin spre fund și citeodată spre zona diametrului maxim, la vasele bitronconice. Slipul negru, puternic lustruit, este omniprezent.

În ansamblul ei, ceramica fină, ca dealtfel întreaga ceramică și toate obiectele descoperite în groapa rituală, ne înfățișează o cultură bine formată și structurată, cu elemente originale, care lasă să se întrevadă originea sudică, anatoliano-egeică a culturii Hamangia.

În privința repertoriului formelor, remarcăm înainte de toate lipsa străchinilor — vase atît de răspîdite în cultura Hamangia. Inexistența altor forme mai rare, precum capacele în formă de căciulă, poate fi explicată datorită cercetărilor sumare întreprinse în așezare. Forma bitronconică (fig. 4/13, 15, 17), clasică, este cea mai răspîdită. Alte vase, de asemenea cu profil bitronconic, au pereții mai puțin arcuiți (în forma unui „S” prelung). O formă specifică este, în schimb, oala cu corp globular și gît cilindric, cu buza dreaptă sau ușor evazată (fig. 4/12, 14/21). În cadrul

³³ G. I. Georgiev, *op. cit.*

³⁴ Gh. Lazarovici, *Neoliticul Banatului*, p. 114, 110 colcana a/1—10; Eug. Comșa, *op. cit.*, p. 31, 32 fig. 18 B/1, 2.

³⁵ C. Mateescu, *Sesiunea de comunicări a muzeelor de istorie*, 1, București, 1971, p. 64 fig. 11/2.

³⁶ D. Berciu, *op. cit.*, p. 195—196 (Ceamurlia de Jos); *Ibidem*, p. 250—251 (Golovița); P. Hașotti, Pontica, 14, 1981, p. 26—27 (Medgidia-Satu Nou). Idem, *Materiale*, Vaslui, 1982, sub tipar (Tirgușor, punctul „Urs”); P. Diaconu, N. Angelescu, *RevMuz*, 4, 1968, p. 350 (Canaraua Fetei); Eug. Comșa, A. Aricescu, D. Galbenu, *Materiale*, 8, 1962, p. 170 (Techirghiol); R. Lungu, *op. cit.* p. 12—15 (Grădiștea-Coslogeni).

³⁷ P. Hașotti, Pontica, 14, 1981, p. 26—28.

³⁸ Eug. Comșa, *SCIV*, 5, 1954, 3—4, p. 279 fig. 14/1—6, 9—11; Idem, *Istoria comunităților culturii Boian*, București, 1974, p. 96, pl. 3, 4.

³⁹ Idem, *SCIV*, 5, 1954, 3—4, p. 279 fig. 14; Idem, *Istoria comunităților...*, p. 96.

culturii Hamangia ea apare numai la Medgidia „Cocoașe” și recent la Duranculac ⁴⁰ — așezare datată de asemenea într-o fază timpurie. Rară, dar tot o formă caracteristică acestei așezări și celei de la Duranculac ⁴¹, este și platoul larg și puțin înalt, cu buza puternic evazată (fig. 4/20). Trei fragmente provin de la pahare cu gîtul cilindric (formă foarte răspîndită în necropole ⁴²), un castron tronconic cu pereții arcuți și un pahar globular. Decorul ceramicii grupei 3 este frecvent reprezentat de caneluri foarte fine („caneluri plisate”) — caracteristice culturii Hamangia exclusiv în această așezare și de asemenea în cea de la Duranculac, pe care autorul citat o sincronizează cu culturile Hotnica, Ușoș I și Dudești ⁴³. Pe vasele bitronconice, ele sînt dispuse în zig-zag, în registre oblice, pe partea superioară a lor, începînd de la linia ce marchează diametrul maxim. Pe oalele cu gît cilindric, „canelurile plisate” se află dispuse orizontal pe gît și vertical tot pe jumătatea superioară a vaselor. Caneluri ceva mai late, dar lucrate în aceeași tehnică, apar pe cîteva fragmente, dintre care la unul și în interior.

Decorul canelat se întilnește și în alte așezări, unele datîndu-se într-o perioadă tîrzie a culturii Hamangia, cum ar fi cea de la Tîrgușor „Urs” ⁴⁴. În aceste cazuri, el este de o altă factură, și nu se întilnește pe vase negre, puternic lustruite. Spre deosebire de ceramica din complexul nostru, unde canelurile sînt foarte fine, în celelalte așezări, mai puțin în cea de la Duranculac, ele sînt ceva mai late și mai proeminente. Pe lingă aceasta, alte elemente indică diferențe cronologice apreciabile între așezarea de la Medgidia „Cocoașe” și punctele unde s-au descoperit vase cu caneluri proeminente (Mangalia ⁴⁵, Limanu ⁴⁶, Corbu ⁴⁷), care se datează spre sfîrșitul culturii și apar ca urmare a unor influențe tîrzii precucuteniene ⁴⁸. Mai menționăm că formele ceramice din așezările în care apar caneluri proeminente nu se întilnesc la Medgidia „Cocoașe” (ne gîndim în special la vasele cu corpul „în patru colțuri”).

La vasele bitronconice, pe linia diametrului maxim, există de cele mai multe ori binecunoscutul decor din cadrul culturii Hamangia, format din excizii foarte fine, încrustate cu alb; la oalele cu gîtul scurt, cilindric, această linie din excizii încrustate se află pe linia de unire a gîtului cu corpul. Vasele la care lipsește decorul din caneluri fine au, în compensație, excizii mai mari, cîteodată dispuse în șiruri oblice.

Un alt element caracteristic ceramicii fine din așezarea noastră, dar și celei de la Duranculac, care nu apare însă la toate vasele, îl reprezintă micile protuberanțe, cîte două la fiecare vas, aflate la 180° una de cealaltă, în zona diametrului maxim. Platourile largi au protuberanțele sub buză.

Cele mai numeroase analogii — din afara culturii Hamangia — pentru ceramica fină de la Medgidia „Cocoașe”, le întilnim în cadrul culturii

⁴⁰ T. Dimov, *Izvestija Varna*, 1, 1982, p. 41 fig. 9.

⁴¹ *Ibidem*, p. 43 fig. 10.

⁴² D. Berciu, *op. cit.*, p. 69 fig. 26/2, 27/3; V. Volschi, M. Irimia, *Pontica*, 1, 1968, p. 66—70, fig. 31—35, 38, 40.

⁴³ T. Dimov, *op. cit.*

⁴⁴ P. Hașotti, *Materiale, Ploiești*, 1983, sub tipar.

⁴⁵ V. Volschi, M. Irimia, *op. cit.*, p. 50, 51; D. Berciu, *op. cit.*, fig. 34/3.

⁴⁶ V. Volschi, M. Irimia, *op. cit.*, p. 65 fig. 29; p. 68 fig. 36, p. 69 fig. 37, p. 70 fig. 39, p. 71 fig. 44, p. 73 fig. 45, p. 74 fig. 46; D. Galbenu, *op. cit.*, p. 83 fig. 6/1, 3, 4, 6—8.

⁴⁷ P. Hașotti, *Pontica*, 17, sub tipar.

⁴⁸ S. Marinescu-Bîlcu, *Dacia, N.S.*, 16, 1972, p. 53—73; *Idem*, *Pontica*, 5, 1972, p. 29.

Dudești, atît în privința formelor cît și a decorului format din caneluri fine. Pe baza citorva fragmente de la Cernavoda ⁴⁹, prof. D. Berciu a sesizat similitudini între ceramica fină a culturilor Hamangia și Dudești. Cînd ne referim la analogiile ceramicii fine din așezarea de la Medgidia „Cocoase” cu ceramica fină a culturii Dudești, avem în vedere mai multe elemente, precum: ceramica neagră lustruită, canelurile foarte fine și dispunerea lor, formele globulare și bitronconice, protuberanțele. Toate acestea le mai întilnim, însă foarte sporadic și separate unele de altele, și în alte puncte unde s-a descoperit cultura Hamangia, cum ar fi Baia-Golovița ⁵⁰ (pliseuri pe un vas bitronconic) și Ceamurlia de Jos ⁵¹ (protuberanțe pe două fragmente ceramice). Atît pliseurile din prima așezare, cît și protuberanțele din cea de-a doua sînt de maniere ceva mai diferite față de cele de la Medgidia „Cocoase” și în nici un caz nu pot pleda pentru contemporaneitatea vreuneia din cele două așezări cu groapa rituală a cărei ceramică o prezentăm. Pentru protuberanțele de la Ceamurlia de Jos, analogii mai bune se pot face cu culturile Precucuteni II ⁵² și Vința tîrzie (de exemplu la Rast ⁵³). Nivelurile așezării de la Ceamurlia de Jos corespund unei etape mai evaluate a culturii Hamangia.

Revenind la analogiile ceramicii fine din așezarea noastră, cu ceramica de aceeași factură din cadrul culturii Dudești ⁵⁴, subliniem faptul că în cadrul ultimei culturi, ceramica fină suferă relativ puține schimbări. Însă, la o analiză mai amănunțită, observăm că pentru ceramica fină din așezarea de la Medgidia, găsim analogii mai bune în primele faze ale culturii Dudești (fazele Malul Roșu și Fundeni, după periodizarea lui Eug. Comșa ⁵⁵), căci în faza a III-a (fazele III și IV după M. Nica ⁵⁶), ornamentul din caneluri fine, dispuse în „metope” oblice, evoluează spre motivul decorativ spiraliform ⁵⁷.

Analogii se mai pot găsi și în cadrul culturii Vința A ⁵⁸, unde apar frecvent, atît forme, cît și decoruri similare celor de la Medgidia „Cocoase”.

Rădăcinile sudice ale ceramicii negre decorată cu caneluri fine („caneluri plisate”), din cadrul marelui complex Karanovo II — Karanovo III — Dudești — Vința A, căruia, în urma descoperirilor de la Duranculac și Medgidia „Cocoase”, i se adaugă acum și cultura Hamangia, reprezintă o problemă prea complexă și dezbătută pentru a insista aici asupra ei. Nu putem însă omite faptul că, în cadrul culturii Hamangia, sînt o serie de particularități, în primul rînd plastica, fapt care individualizează această cultură în cadrul marelui complex căruia i se integrează. În sprijinul încă-

⁴⁹ D. Berciu, *op. cit.*, p. 23 fig. 11/1—3.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 264 fig. 159/3.

⁵¹ *Ibidem*, p. 206 fig. 110/2, 8.

⁵² S. Marinescu-Bilcu, *Cultura Precucuteni pe teritoriul României*, București, 1974, p. 231 fig. 38/4.

⁵³ Vl. Dumitrescu, *The Neolithic Settlement at Rast*, BAR, 72, Oxford, 1980, pl XXXIII—XXXVIII.

⁵⁴ Eug. Comșa, PZ, 43, 1971, 2, p. 198—249; Idem, Alba Regia, 12, 1971, p. 174; Idem, Materiale, 5, 1959, p. 94—95; M. Nica, *op. cit.*, p. 80, 83 fig. 6/1—6, 8, p. 87 fig. 9/4, 5, etc.; Idem, Historica, 1, 1970, p. 36—39; Idem, Historica, 2, 1971, p. 12, 15; C. Mateescu, SCIV, 6, 1955, 3—4, p. 453 fig. 8/3, Idem, Materiale, 9, 1959, p. 65 fig. 2/1; Idem, *Sesiunea de comunicări a muzeelor de istorie*, București, 1971, p. 57 etc.

⁵⁵ Eug. Comșa, PZ, 43, 1971, 2, p. 202.

⁵⁶ M. Nica, Dacia, N.S., 20, 1976, p. 78—94.

⁵⁷ *Ibidem*, 89, fig. 11/13, 15, 18, p. 93, fig. 14/4, 13.

⁵⁸ Eug. Comșa, Dacia, N.S., 13, 1969, p. 31, fig. 18; Gh. Lazarovici, ActaMN, 8, 1971, p. 417 fig. 3; Idem, Gornea, pl. XXXV, XL etc.; Idem, *Neoliticul...*, p. 106—115, pl. XIII, XV, fig. 10, coloanele a și c.

drării culturii Hamangia în complexul amintit, care ia naștere în urma unor noi impulsuri anatoliene, chalcolitice, pe lângă analogiile ceramicii pe care am prezentat-o mai sus cu culturile Dudești I și II și Vinča A, le mai amintim și pe cele de la Karanovo III⁵⁹, Veselinovo⁶⁰, Jasa-Tepe⁶¹, Rachmani, Orchomenos și Eutresis⁶² și multe altele din Anatolia și Grecia⁶³.

La rîndul ei, plastica din această așezare, ca dealtfel din întreaga cultură Hamangia, pledează pentru aceeași origine sudică, ea avînd însă rădăcini mai vechi.

Ținînd cont de toate cele prezentate mai sus, considerăm că groapa rituală de la Medgidia „Cocoășe” și descoperirile de la Duranculac la care ne-am referit sînt în mare sincrone și ele ne oferă cele mai vechi materiale Hamangia cunoscute pînă în prezent. Pe de altă parte, considerăm că la geneza culturii Boian-Bolintineanu a participat și cultura Hamangia.

QUELQUES OBSERVATIONS SUR LA CÉRAMIQUE TROUVÉE À MEDGIDIA, LIEU-DIT „COCOĂȘE”, DANS UN COMPLEXE APPARTENANT À LA CULTURE DE HAMANGIA

RÉSUMÉ

Les recherches archéologiques de 1983 ont découvert une fosse rituelle avec un très riche matériel archéologique : outils en pierre polie, en silex, os, corne, des idoles féminines en terre cuite et en pierre, un pendentif fait d'une défense de sanglier, une bague en os et une perle en céramique, une importante quantité de céramique, ainsi que des os d'animaux, parmi lesquels les prédominants sont ceux des bovins.

La céramique est divisée en trois groupes : I céramique d'usage commun (70 %) ; II céramique noire, décorée de bandes de triangles excisés ; III céramique fine.

Il s'agit de la phase la plus ancienne de la culture de Hamangia. Par ces caractéristiques nous pouvons faire des analogies avec les cultures de Dudești I, II, Vinča A et Karanovo II, III, en faisant possible l'intégration de la culture de Hamangia dans le grand horizon de la céramique noire à cannelures fines et la participation de cette culture à la genèse de la culture Boian-Bolintineanu.

La datation du complexe de Medgidia „Cocoășe” est confirmée par celle de la plastique et les outils en silex.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Céramique grossière d'usage commun.

Fig. 2. 1—2 céramique grossière d'usage commun ; 3—4 céramique d'usage commun couverte de slip ; 5—16 céramique supérieure d'usage commun.

Fig. 3. 1—6 céramique supérieure d'usage commun ; 7—11 céramique grossière des vases de petites dimensions ; 12—18 céramique noire décorée avec des bandes de triangles excisés.

Fig. 4. 1—2, 11 céramique noire décorée avec des bandes de triangles excisés ; 3—10, 12—21 céramique fine.

⁵⁹ G. I. Georgiev, *op. cit.*, p. 67—70.

⁶⁰ C. Renfrew, *Proceeding of the Prehistoric Society*, 25, 1961, p. 28 ; R. Treuil, *Le néolithique et le bronze ancien égéen*, Paris, 1983, p. 218.

⁶¹ *Ibidem*, p. 218 și urm. ; G. I. Georgiev, *op. cit.* p. 69, pl. XII/3—5.

⁶² H. Goldman, *Excavations at Eutresis in Beotia*, Cambridge, 1931, p. 76—77.

⁶³ R. Treuil, *op. cit.* ; Chr. Zervos, *Naissance de la civilisation en Grèce*, Paris, 1962, vol. II, p. 280—281 și urm., fig. 245, 247.

1

2

3

Fig. 1. Sigillii : 1. *Theodorus primisingularis* ; 2. *Theodorus Siricius* ; 3. *Zoilus*.

Fig. 2. Inscritiții : 1. de la Lazu ; 2. de la Constanța.